

Krešimir Dujmović

Filozofski fakultet u Zagrebu
Filozofija/komparativna književnost

Erotičko samoubojstvo filozofije

Ne znam zašto; možda je to samo iskompleksiranost moje naravi, ali ne volim kada me netko naziva filozofom. Moguće je da se radi o negativnim konotacijama koje ima ta imenica (i pripadajući glagol) u nama-tako-dragom svijetu. To je sigurno (priznajem) dio istine, ali nije i njezino središte. Problem filozofije mnogo je dublji. I upravo taj problem koji ona za sobom vuče učinio je da je filozofija postala sinonimom za kroničnu skrupuloznost u očima svijeta. Naravno, mi ćemo odmah taj svijet proglasiti duhovno primitivnim i prosječnim, no da li je baš stvarno tako? Nije li svijet samo publika koja promatra samoosudu filozofije kad god ona traži svoju samosvijest i samopriznanje. Ne radi li filozofija sama sa sobom ono za što je svijet optužuje?

Već na prvom predavanju prve godine studija filozofije naš Pročelnik postavlja pitanje: »Što jest (uistinu) filozofija?« I jednoznačnog odgovora nema. Ali ni višeznačnog. Odgovor je načelno neizreciv, no ipak, uglavnom se smatra da je najadekvatniji izlaz iz tog »svetog neznanja« u samoj riječi 'filozofija'. Ta riječ je neprevodiva u punom smislu i rješenja poput 'mudroljublje', 'mudroslovlje' ili 'ljubav spram mudrosti' jesu samo djelomično odsjaj iskonske grčke dubine. Međutim, upravo kod njezinog imena počinje i njeno prokletstvo. Riječ 'filozofija' u sebi sadrži dvije stvarnosti, to su ljubav ($\phi\iota\lambda\iota\alpha$) i mudrost ($\sigma\omicron\phi\iota\alpha$). $\phi\iota\lambda\iota\alpha$ jest ljubav, ali nipošto ljubav u suvremenom smislu. Pa makar se $\phi\iota\lambda\iota\alpha$ može misliti i kao erotička ljubav, ona je uvijek bitno duhovna (ovako izgovoren, ljudski eros nema veze sa životinjskim nagonom). No nije li ljubav u svojem krajnjem korijenu ništa drugo doli mudrost sama? Jednako tako ni mudrost se u svojim temeljima ne otkriva nikako drugačije nego kao čista ljubav. Ja stvarno ne bih znao zašto je Pitagora nazvavši sebe filozofom (on je naime prvi upotrijebio tu riječ, kako se za sada uči) razdvojio mudrost i ljubav (da bi ih mogao sastaviti u 'filo-sofiji'), ali znam da je tim postupkom lišio i mudrost i ljubav njihovog istinskog (i zajedničkog) bitka. Odonda možemo pratiti povijest shvaćanja ljubavi kao pukog osjećaja, nečeg što je svedeno na psihičke mehanizme, što je po svojoj prirodi neumno, štoviše, anti-umno; nešto što pomućuje duh i kulminira u strasti. Isto tako s druge strane mudrost se sve više shvaća kao misaona genijalnost, umska spretnost i dubina; svatko je mogao biti proglašen mudrim ili smatrati sebe takvim. Krajnji ishod obaju metamorfoza jest s jedne strane vulgarizacija ljubavi sve do funkcije seksualnog smirenja, a s druge strane shvaćanje mudrosti kao dubokoumnog mlaćenja prazne slame. Jasno je da su u ovom sveukupnom procesu postojale iznimke,

jednako rijetke kako u povijesti filozofije tako i izvan nje. Očito je kako terminološka paradoksalnost filozofije upućuje na njezinu životnu paradoksalnost u kojoj ona mora opstojati ukoliko želi biti filozofijom. Ona se, naime, može učiniti imunom na »svakodnevni« svijet, ali ne i na sebe samu. Lišavanje ljubavi i mudrosti njihovog zajedničkog bitka biti će samorazumljivo u filozofiji dokle god ona ostaje takvom. Maločas smo opisali vulgarizaciju tih dvaju stvarnosti (koje su zapravo jedna) u području koje je vanfilozofijsko, ali to se dogodilo upravo zato što je kolaps zavladao u samoj filozofiji te je ona oduzela sebi mogućnost da bude »pastiricom« života (kako su to možda htjeli Platon i Aristotel, a i drugi). Vulgarizacija se u filozofiji dogodila na »filozofski« način, bez niskosti i bezumlja. Filozofija kada samu sebe promatra u svojem imenskom značenju ponovo se razdvaja na ljubav ($\phi\iota\lambda\iota\alpha$) i mudrost ($\sigma\omega\phi\iota\alpha$).

Ali $\phi\iota\lambda\iota\alpha$ se ovdje otkriva kao mogućnost, moć (za nešto), dok $\sigma\omega\phi\iota\alpha$ nije ništa drugo nego ostvarenje te moći, njezino konačno i potpuno ozbiljenje. Zbog toga su svi veliki filozofi i mogli težiti za smrću (Sokrat, Platon...) jer su težili za neposrednim dodirima sa onim najnevidljivijim i najduhovnijim što je izvor cjelokupne zbilje, a to je mudrost sama. Da bi ovakav koncept mogao biti mišljen ljubav je bila svedena na prvi i jedini uvjet mogućnosti doticanja onog mudrog i tako je prestala biti ozbiljenje. A ljubav kao mogućnost (moć) dobila je svoj vrhovni izraz u misaonim pronicanjima koja su praćena misaonim zadovoljstvom, a tumače se »metafizičkim potrebama«. Na fenomenološkoj razini vrhunac takvog (filozofijskog) poimanja ljubavi (u sklopu $\phi\iota\lambda\omicron\text{-}\sigma\omega\phi\iota\alpha$) rezultirao je u pojavi raznih agnosticizama, nihilizama i pozitivizama u 19. i 20. st. Ljubav je kao neizrecivo sveobuhvatno duhovno iskustvo reducirana na čovjekovu umnost pokazujući na filozofijsku paradoksalnost. (Nešto analogno tome dogodilo se i sa pojmom genija – genij u krajnjoj konzekvenciji može biti duhovni debil.)

Htio bih se još malo zaustaviti na samom nazivu 'filozofija'. Zapravo, htio bih kroz jednu zamjenu pojmova pokazati, ne strukturalističku jezičnu igru, već iskonski problem filozofije. Jer ako je ' $\phi\iota\lambda\omicron\text{-}\sigma\omega\phi\iota\alpha$ ' u sebi kontradikcija i ako su $\phi\iota\lambda\iota\alpha$ i $\sigma\omega\phi\iota\alpha$ zapravo jedno te isto onda bi zamjena 'ljubavi' 'mudročću' (i obrnuto) u sklopu filo-sofije trebala još jasnije osvijetliti samo proturječje. Ako pođemo od 'mudrosti' (drugog »dijela« filozofije) i zamijenimo ga s 'ljubavlju', dobivamo nešto kao $\phi\iota\lambda\omicron\text{-}\phi\iota\lambda\iota\alpha$ (ljubav spram ljubavi). Tako izgleda jedna strana paradoksa. Da li je moguća ljubav spram ljubavi? U istinskom smislu, naravno, ne. Ako ljubim onda je nemoguće da ljubav sama bude predmetom moje ljubavi jer upravo sjedinjenje s njom čini me onim koji ljubi. Ljubav je nesposobna za samoljublje. Ona je nužno po svojoj biti izlazeća. Tako da je ljubeći čovjek jedino onaj koji se nalazi izvan sebe, kod drugoga (kojeg ljubi). On je u nekom smislu potpuno (apsolutno) objektivan, što znači najsposobniji za istinu. Ali ne samo i najsposobniji za nju, nego je i potpuno »uronjen« u nju. Jer ljubav ne može biti svedena (što sam već rekao) na spoznajnu dimenziju. Doduše, i spoznaja je ta koja nam omogućuje prebivanje kod

drugoga, ali ona to može samo kao prividno prebivanje, nipošto kao istinsko i cjelosno. U toj »uronjenosti« otkriva se identičnost istine (mudrosti) i ljubavi.

U tom smislu onaj koji istinski ljubi istodobno je i potpuno subjektivan (identičnost apsolutne subjektivnosti i apsolutne objektivnosti) tj. potpuno pri sebi jer može sebe promatrati kao »drugo-sebe« i pošto se savršeno ljubi (to nema veze sa egoizmom i samoljubljem u kolokvijalnom smislu), savršeno je uronjen u sebe (tj. savršeno se poznaje). Svaki egoizam i egocentrizam je znak potpunog ne-ljubljenja i nepoznavanja sebe. To je ono što najviše otuđuje čovjeka od njega samog, a onda i od drugoga.

Filozofija, pošto je zaokupljena traženjem sebe same vječito sebe ispušta iz ruku tj. ishlapljuje u pukim mogućnostima (čini čovjeka moćnim). Ona, naime, traži nešto što joj je od iskona dodijeljeno i upravo zato to ne nalazi. Mislim, naravno, na istinski bitak ljubavi (istine) kojeg ona tražeći zatire samom sobom.

Ako krenemo putem drugog zamjenjivanja unutar naziva φιλο-σοφία, osvjetlit ćemo drugu stranu paradoksa o kojem govorimo. Sada zamjenjujemo 'ljubav' s 'mudročću'. Ako 'ljubav' tu shvaćamo kao stremljenje (naravno duhovno) k mudrosti (kako sam već rekao), onda je ona nužno neki predstupanj (preduvjet) dohvaćanja same mudrosti. Zamijenivši 'ljubav' s 'mudročću' dobivamo shemu: mudrost (bivša 'ljubav') → (stremljenje) → mudrost. Da li je moguć mudar odnos spram mudrosti? I samo pitanje je notorno glupo. No upravo je to shema koja se nalazi u strukturi ovih pitanja: »Nije li čovjek mudar upravo po tome što je ljubitelj mudrosti (što stremi k njoj)?« Ali i obratno: »Ne stremi li čovjek k mudrosti upravo po tome što je mudar?« Ovo je očito »začarani krug« i izlaz za filozofiju ne postoji. Izlaz je izvan filozofije i govori da smo mi i prije nego li smo postali filozofi »pogodili« ili »promašili« mudrost (tj. ljubav). Ja bih taj životni »pogodak« ili »promašaj« tj. ljubav/mudrost ili ne-ljubav/ne-mudrost nazvao »filozofskom zemljom« i »filozofskim nebom«. To je ono vanfilozofijsko (nažalost, jer je filozofija svojim raskolom ljubavi i mudrosti sama tako htjela) na čemu stoji i k čemu stremi sva filozofija. Put od tog neba do te zemlje ne postoji. No njihova spona postoji, a to je čovjek sam. Samo bih želio upozoriti da ta zemlja, čovjek i nebo imaju jedno svojstvo. To je bespuće. I oni koji su se odvojili od iskonske ljubavi i žele filozofiju u službi samosvijesti i samosvijest u službi filozofije riskiraju da zauvijek izgube sebe. (Naravno, ne radi se o tome da trebamo biti bez svijesti, već o samosvijesti kako sam naziv veli – svijest koja je sama tj. koja je unutar sebe što znači potpunu ne-ljubav.)

Nakon svega ovoga, da li se radi o kraju filozofije? U svakom slučaju, ne. Filozofija izabravši paradoksalnost spoja ljubavi i mudrosti pogodila je sam »centar« istine, koju ona od svojih početaka životno žeda. A ta je istina da će filozofija postati istinskom jedino u svojem mimo-svakog-razuma (paradoksija) samoukinuću. Kada netko istinski filozofira (čitaj: samoubilački) on prestaje biti filozofom i taj mu naziv više ne pristaje. A u tom svojem

samoukinuću tj. izlaženju iz sebe koje je istovjetno s ljubavlju, filozofija će se ponovno zadobiti ali sada na daleko izvrsniji način. Ona niše neće biti traženje bitka, više neće biti »samozadovoljavanje mogućnostima (moćima)«, nego sjedinjujući mudrost i ljubav ući će u samo bitkovno središte i »uronjena« u njega, promatrati (*theoria*) njegovu beskrajnu kreativnost i otajstvenost. Filozofija nije slučajno izabrala nemoguć spoj ljubavi i mudrosti za svoje imenovanje. Ona je čineći najveću pogrešku svoje povijesti pokazala jedini put svojeg spasenja. *Tko može shvatiti, neka shvati.*